

У. І. Тиха,
м. Івано-Франківськ

АВТОРСЬКА МАСКА ЯК НАРАТИВНА СТРАТЕГІЯ ЛІТЕРАТУРИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

У статті розглядається феномен авторської маски у постмодерністській літературі. Простежується функціонування, характерні ознаки авторської маски як провідної наративної стратегії постмодерністського художнього тексту.

Ключові слова: постмодернізм, гра, смерть автора, авторська маска.

В статье рассматривается феномен авторской маски в постмодернистской литературе. Прослеживается функционирование, характерные признаки авторской маски как ведущей нарративной стратегии постмодернистского художественного текста.

Ключевые слова: постмодернизм, игра, смерть автора, авторская маска.

The article scrutinizes the phenomenon of the author's mask in postmodernist literature. Functioning, characteristic features of the author's mask as the leading strategy of postmodernist fiction are traced.

Key words: postmodernism, game, the author's death, the author's mask.

Сучасна лінгвопоетика, що перебуває у всеохоплюючому стані постмодерну, характеризується новими тенденціями стилетворення та текстотворення художнього тексту. Новизна постмодерністського письма полягає в проектуванні постструктуралістського світогляду на класичну стилістику [1, с. 5]. Окрім того, постмодерністський художній текст представляє еkleктику стилів та жанрів, «гібридизацію» жанрів високої та масової літератури, маніпулювання літературними стереотипами та жанровими канонами, експериментальні наративні стратегії. Тому постмодерністський художній текст становить невичерпне джерело досліджень усіх сучасних лінгвістичних студій.

Формальна відсутність автора в постмодерністському художньому тексті розглядається в контексті постструктуралістських концепцій, зокрема: розуміння «світу як тексту» та ідеї деконструкції (Ж. Дерріда) [4], концепція децентрації суб'єкта та «смерть автора» (Р. Барт, М. Фуко) [2, 7], ризоматична сутність сучасної культури (Ж. Дельоз, Ф. Гватарі) [3]. Утім, магістральною тенденцією літератури постмодернізму стає свідоме створення ігрових стосунків у тривимірному просторі «автор ↔ текст ↔ читач». Гра постає культурною домікантою, провідним принципом стилетворення. Постмодерністи надають грі онтологічного статусу, створюючи хаотичну, алогічну, ілюзону дійсність, намагаючись своєю експериментаторською творчістю створити художньо-літературну аналогову модель ігрового буття.

Гра найяскравіше есплікується в авторській модальності, тобто в його ставленні до написаного, його баченні, його оцінці. Однак постмодернізм активно демонструє свою гіперрецептивність, художню вторинність, оскільки будь-який текст відтворює написане уже раніше, поглинає художні доробки попередніх епох [8, с. 25]. Тому в постмодерністській художній естетиці з'являється тенденція до приховування автора та авторської модальності, яка отримала назву «авторська маска» або «смерть автора». Постструктуралістська орієнтація на інтертекстуальність та гіпертекстуальність перетворює автора лише на компілятор уже існуючих текстів чи їх фрагментів.

Художній твір – це своєрідна творча комунікація, неможлива без тісної інтеракції між автором та реципієнтом (читачем). Чим більше читач залучений у співгру з автором, тим більше художніх сенсів твору відкриваються перед ним. Коли у творі присутній лише імпліцитний автор, як у випадку постмодерністського тексту, щоб не втратити комунікативний зв'язок з читачем, штучно створюється образ автора у творі, так звана «авторська маска».

«Автор» як дійова особа постмодерністського роману виступає в ролі «трікстера», «геймера», і займає стосовно читача маніпулятивну позицію, відмінну від тієї, що у традиційній нарації – позицію всезнаючого митця. Він іронічно насміхається над очікуваннями читача, над його наївністю, стереотипами літературного і життєвого мислення та сприйняття, а основна ціль його насмішок – раціональність буття [12, с. 164]. Так, описуючи баталію навколо дому пристарілих в романі Ніколя Баркер «Burley Cross Postbox Theft», автор, усвідомлюючи загрозу «комунікативного провалу», з'являється на сторінках роману. «NB I am just about to close this scandalously long bracket, and apologize, in advance, for the rambling – possibly even inconsequential – nature of this lengthy aside. Pressure of time – as I'm sure you'll understand – prohibits me from rewriting/restructuring the previous paragraph, so it may well behove you to reread the first half of the original sentence in order to make sense of the second. Thanks») [10, с. 24]. У такий спосіб автор видає своє занепокоєння з приводу того, що може зіткнутись з «незрілим» читачем. Він наперед підозрює, що засобами об'єктивації свого замислу складною структурою оповіді йому не вдається залучити читача в комунікативний процес. Тому змушений взяти слово від свого імені, щоб вступити з читачем в безпосереднє спілкування задля тлумачення власного замислу. Постмодерністський прийом авторської маски в таких умовах виступає як засіб налагодження комунікативно-рецептивного зв'язку з читачем.

Саме авторська маска служить камертоном, який налаштовує і організовує реакцію імпліцитного читача, забезпечуючи тим самим необхідну літературну комунікативну ситуацію, вберігаючи твір від «комунікативного провалу». Письменники-постмодерністи розширюють художній простір твору за рахунок «мета тексту», під яким розуміються всі конотації, що додаються читачем до денотативного значення слів в тексті [5, с. 9]. Теоретики структуралізму, зокрема Ю. Лотман, тлумачать поняття «метатекст» як «текст в тексті, який міс-

тять в собі інформацію як про події та героїв цього тексту, так і інформацію про сам текст» [6, с. 17]. У романі А. Байєтт «The Biographer's Tale» наратор – молодий науковець, який відмовляється від наукової діяльності у сфері постструктуралізму, і натомість вдається до написання біографії, часто грає з читачем на рівні власних метатекстуальних коментарів: «*But it is possible that I exaggerate, for my own reasons, which I have therefore tried to adumbrate. Adumbrate is a good word, in this context; it sprang to the pen. I notice that my writing is becoming perhaps too impassioned. But then, what sort of a piece of writing is it, for what purpose, for which reader? I may be passionate or dispassionate as I choose, since this document has no importance anyway*» [11, с. 165].

У літературі постмодернізму автор зазіхає на цю читацьку прерогативу, вводячи «метатекстуальний коментар» в наратив; тим самим він активно нав'язує читачеві свою інтерпретацію. Її відрізняє іронічний характер, автор «явно забавляється своєю авторською маскою і ставить під сумнів саме поняття художнього вимислу, авторства, текстуальності та відповідальності читача» [12, с. 164]: «*I have once or twice started a sentence in this last paragraph or two with more or less automatic address to an imaginary reader. «Have you noticed those billboards...» I wrote, and crossed it out. Worse, I ascribed opinions to this person. «You might think everyone has to be interested in himself,» I wrote, and scratched it out. Who is this «you»? No one. Or me, and I know what I think, I think*» [11, с. 118].

Інша причина появи авторської маски полягає в тому, що при гострому дефіциті людського начала в позбавлених психологічної глибини персонажах постмодерністських романів часто одна лише авторська маска може стати реальним героєм оповіді, здатним привернути до себе увагу читача. Спроба добитися успішної комунікації – досягти, нехай навіть на рівні іронії, взаєморозуміння якщо не з масовим, то принаймні з «культурним» читачем – вже служить свідченням побоювання «комунікативного провалу». Авторська маска як важливий структуротворчий принцип оповідної манери постмодернізму в умовах постійної загрози комунікативного провалу, викликаній фрагментарністю дискурсу і навмисною хаотичністю композиції постмодерністського роману, виявилася практично головним засобом підтримування комунікації і змогла стати смисловим центром постмодерністського дискурсу.

Приховування / демонстрація автора – це особливість стилістичного аранжування сучасних текстів. Віджита ідея лінійності змінюється ідеєю самопородження тексту [2, с. 387]. Авторська маска – феномен постмодернізму, який сприяє створенню ефекту навмисного оповідального хаосу, фрагментованого дискурсу.

Для сучасних експериментальних романів повна відсутність образу автора була в згубною, адже читач зміг би легко заблукати в нетрях художнього вимислу, в колажованій композиції, ігровому калейдоскопі цитат та алюзій, утруднювала б сприйняття тексту як художнього цілого. Тому організуючою ланкою виступає синтетичний образ автора, так звана «авторська маска», яка налаштовує комунікацію з імпліцитним читачем, залучає його до співгри, творення нових інтерпретацій, стає комунікативним центром постмодерністського дискурсу.

З цією метою використовується і експліцитний автор або наратор, який знаходиться всередині художнього світу тексту. Основна функція його – це створити ілюзію достовірності оповіді. Однак постійні зміни нараторів або голосів, які суттєво різняться між собою, руйнують її. Автор-наратор може відкрито насміхатись над наївними очікуваннями читача, фрагментувати художню оповідь, вводячи метанаративний коментар навіть стосовно фізичного процесу написання тексту: «*The pen should be held lightly, and in such a manner as to permit of the shorthand characters being easily written. The wrist must not be allowed to rest on the notebook or desk*» [9, с. 240].

Можна дійти висновку, що творчість народжується в комунікаціях, а художній твір завжди спрямований на реципієнта, котрий піддається впливу співгри – процесу творення ілюзій та плюралістичних інтерпретацій. Художні тексти експериментаторського письма постмодернізму створюють ігрову реальність, яка уможливує моделювання найрізноманітніших варіантів смислу. Читач змушений брати участь у розшифруванні та творенні нових сенсів твору, грати з текстом, дефрагментувати та реконструювати його. Тому для того, щоб встановити і не втратити комунікацію з читачем в умовах метафоричності, комплікативності, колажованості постмодерністського художнього тексту штучно створюється образ автора в творі – «авторська маска».

Література:

1. Бабелюк О. А. Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми : [Монографія] / О. А. Бабелюк. – Дрогобич : ТзОВ «Вимір», 2009. – 296 с. – С. 5.
2. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1994. – 616 с.
3. Делёз Ж., Гваттарри Ф. Ризома / Ж. Делёз, Ф. Гваттарри // Философия эпохи постмодернизма: сб. обзоров и рефератов. – Минск: «Красико», 1996. – С. 6–31.
4. Деррида Ж. О грамматологии / Ж. Деррида. – М. : Ad Marginem, 2000. – 512 с.
5. Ильин И. П. Постмодернизм : словарь терминов / И. П. Ильин. – М. : Инио Ран – INTRADA, 2001. – 384 с.
6. Лотман Ю. Текст в тексте / Ю. Лотман // Труды по знаковым системам. Вып. 14. – Тарту, 1981, – С. 3–17.
7. Фуко М. Що таке автор? / М. Фуко // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Л. : Літопис, 1996. – С. 442–456.
8. Эко У. Заметки на полях имени розы / У. Эко. – СПб. : Симпозиум, 2007. – 94 с.
9. Atkinson K. Life After Life / K. Atkinson. – London: Transworld Publ., 2014. – 621 p.
10. Barker N. Burley Cross Postbox Theft / N. Barker. – London : Fourth Estate, 2001. – 361 p.
11. Byatt A. S. The Biographer's Tale / A. S. Byatt. – NY : Vintage International, 2001. – 305 p.
12. Malmgren C. D. Fictional Space in the Modernist and Postmodernist American Novel. – Lewisburg : PPG, 1985 – 228 p.